

НАРОДНАЯ МУДРАСЦЬ У КАНТЭКСЦЕ ФІЛАСОФСКАГА СВЕТАПОГЛЯДУ ЯКУБА КОЛАСА

Выраз «народная мудрасць» атрымаў у наш час дастаткова шырокае распаўсюджанне. Яго можна сустрэць у розных друкаваных выданнях, пачуць на палітычных форумах, навуковых канферэнцыях, а таксама ў бытавых зносінах. Паралельна з ім існуе цэлы шэраг сінанімічных выказаў, такіх, напрыклад, як «старажытная мудрасць», «біблейская мудрасць», «усходняя мудрасць» і г. д., у якіх слова «мудрасць» выступае родавым паняццем. Аднак для раскрыцця ўсёй глыбіні паняцця «народная мудрасць» недастаткова проста-

га яго супастаўлення з іншымі вызначэннямі. Неабходна ўлічваць, найперш, тое, што тэрмін «народ», які ўваходзіць у дадзены тэрмін, таксама патрабуе дакладнага вызначэння.

Як вядома, аб народзе можна рабіць высновы ў гістарычным, дзяржаўна-прававым, маральна-этычным і іншых дачыненнях. Напрыклад, у выразе «беларускі народ» засяроджваецца ўвага на людзях адной этнічнай прыналежнасці; выраз «гераічны беларускі народ» ужо сведчыць аб яго слаўным мінулым; словазлучэнне «многа народу» канстатуе аб значнай колькасці людзей без якіх-небудзь якасных характарыстык. «Глумачальны слоўнік беларускай мовы» падае наступныя вызначэнні паняцця «народ»: 1. Насельніцтва якой-небудзь краіны, дзяржавы. 2. Нацыя, нацыянальнасць, народнасць. 3. Асноўная працоўная маса насельніцтва. 4. Людзі [2, 300-301]. Асаблівай увагі, на наш погляд, заслугоўваюць другое і трэцяе азначэнні, паколькі менавіта яны выступаюць галоўнымі ў фарміраванні лагічнай і сэнсавай асновы тэрміна «народная мудрасць». Гэта абумоўлівае неабходнасць разглядаць народную мудрасць у цеснай сувязі з нацыянальнымі асаблівасцямі і культурай працоўных мас. Разглядаючы народ як суб'ект традыцыйнай культуры, трэба падкрэсліць, што гэтым суб'ектам у гістарычнай рэтраспектыве выступала пераважна сялянства. Менавіта сялянства стварыла магутныя пласты розных жанраў вуснай творчасці, у якіх не толькі адлюстраваліся утылітарна-практычныя бакі дзейнасці вясковага працаўніка, але і выразна заяўляла аб сабе народная мудрасць у цеснай сувязі з нацыянальнымі асаблівасцямі і культурай працоўных мас. Народная мудрасць, такім чынам, уяўляла сабой склад важных жыццёвых правіл, якія тычыліся ўсяго універсуму існасці чалавека і ніколі не гублялі сваёй каштоўнасці. Тым самым яна не толькі засяроджвала ўвагу чалавека на галоўным у эмпірычнай штодзённасці, але таксама давала магчымасць убачыць цэлае і сэнс за мрояй дыскрэтных з'яў і падзей, пранікнуць у дыялектычную супярэчлівасць сусвету. Гэта адбывалася дзякуючы здольнасці народнай мудрасці рухацца шляхам супастаўлення розных з'яў, вылучаць у іх з дапамогай абстрагавання агульныя прыкметы і адбіраць галоўнае, што адлюстравалася ў шматлікіх народных выслоўях, такіх, напрыклад, як *«скоры поспех людзям на смех», «мера ўсякаму дзелу вера»* і інш.

Філасофскі светапогляд Я. Коласа фарміраваўся ва ўмовах цеснай сувязі з сялянскім жыццём ва ўсіх праявах яго духоўнага і матэры-

яльнага існавання. Тое, што Колас любіў і цаніў фальклор, пацвярджаюць многія факты, але галоўнае сведчанне ўвагі пісьменніка да яго – вялікая колькасць народных прыказак, жартаў, прыведзеных і апрацаваных Коласам у сваіх творах.

Спрадвечныя думкі беларускага сялянства аб злучнасці быцця і небыцця, бясконцасці свету, аб здольнасці прыроды адчуваць, аб чалавеку, сэнсе яго жыцця былі вельмі блізкімі Коласу, які вучыўся ў народа. Менавіта дзякуючы гэтаму ён ствараў сваю непаўторную карціну свету. У адрозненне ад карціны свету прафесійнага філосафа, яна ўяўляла сабой не сухую паслядоўнасць філасофскіх катэгорый, якія перарастаюць у нейкую адарваную ад зямлі абстрактную сістэму, а «вялікую алгебру метафар», сэнсавобразаў, цесна звязаных з рэальным жыццём народа. Філасофія Коласа – філасофія, заключаная ў вобразе, гэта адчутыя і перажытыя адкрыцці розуму як прыродна-касмічным універсуме, так і ва універсуме душы чалавека. Ідучы сваім непаўторным шляхам у мастацкім спасціжэнні свету, Колас выразна заяўляе аб сабе як мысліцель:

*Я не зайдрушчу тым з вас, браці,
Каго спрадвечныя закліяці
Не парушалі, не тапілі
І цяжкім каменем не білі [1, VI, 242].*

«Спрадвечныя закліяці» – гэта запытанне чалавека аб гранічных асновах існасці, такіх, як Бог, Душа, Свабода, Сумленне, Ісціна. Усе яны належаць да сферы метафізічнага – вотчыны прарокаў, філосафаў і мастацкіх геніяў. Вывяраючы стратэгічны праект свайго пазычнага шляху, Колас зноў і зноў звяртаецца да гэтых фундаментальных паняццяў:

Бо трэба ведаць, хто і дзе ты [1, VI, 104].

У філосафаў здаўна такія паняцці, як «самота», «смутак», «страх» і інш., выкарыстоўваліся для таго, каб вызначыць трывогу чалавека аб «акмэ», страх не рэалізаваць у жыцці сваё сапраўднае чалавечае прызначэнне. Вельмі ўважліва аналізуе іх і Колас, робячы пры гэтым глыбокія высновы: «Калі б у чалавека не было горкіх разваг, – падкрэслівае ён, – і прычын, выклікаючых гэтыя развагі, увек не было б і належнай вастрыні для ўспрыняцця жыцця і яго з'яў» [1, IX, 724].

Коласа-філосафа глыбока закранае праблема чалавека, тайна яго лёсу, месца ў грамадстве і сусвеце, сэнс жыцця: «Ніколі не страціць

для нас цікавасці чалавек, бо праяўленне яго розуму бязмежна, бо дарогі яго не вызначаны, бо формы яго жыцця і адносіны да другіх людзей бясконца разнастайныя, канчаткова не выяўлены і ніколі не могуць стаць канчатковымі» [1, LX, 12]. Колас прасочвае чалавека з яго пакутамі, пошукамі, сумненнямі ў трагічнай супярэчлівасці рэальнага жыцця:

*Куды ты ідзеш, чаго шукаеш?
Які ты ў сэрцы смутак маеш?* [1, V, 255]

Усведамляючы сваю смяротнасць, чалавек не можа пазбегнуць філасофскіх разваг аб ёй. Непазбежнасць смерці ўспрымаецца Коласам-паэтам эмацыянальна ўзрушана, закранаючы самыя таямнічыя глыбіні душы:

*І ты, чалавеча, як снег у адлігу:
Упаў і сканаў і няма.
З трывогай глядзіш ты ў адвечную кнігу,
І душу адгортвае цяма* [1, I, 248].

Колас-філосаф пераадольвае гэта суб'ектыўна-песімістычнае пачуццё Коласа-паэта і лагічна прыходзіць да той высновы, якая напоўнена гуманістычным зместам: «Жыць, што б там ні стала! Вось заключны акорд усяго складанага комплексу жыцця» [1, VII, 332].

Усталяванне чалавека на зямлі не можа праходзіць інакш, як у пастаянным пераадоленні жыццёвых перашкод. У адносінах да існага найбольш выразна і праяўляецца чалавек:

*Пазнаць не трудна чалавека
Па ўсіх паводзінах яго, –
Ці ён гультай, ці недарэка,
Ці нестае яму чаго* [1, VIII, 91].

У шматлікіх творах Коласа бачыцца характэрная для філасофскага пантэізму тэма адзінства чалавека і прыроды. Прырода паўстае ў часе і прасторы, у адкрытых і ўтоеных яе пераходах. Колас часта вядзе размову не аб адным якім-небудзь стане прыроды, а аб розных яе станах, аб жывой дыялектычнай разнастайнасці, аб існасці прыроды. Коласу прырода бачыцца ў зорам дасканаласці. Адчуванне свайго адзінства з ёй уздымае паэта на прынцыпова новы ўзровень спасціжэння існага:

*І ў тон адзін з зямлёю я пяю,
У кожны міг сябе я пазнаю
Часцінкай злітнага вялікага сусвету* [1, II, 114].

Непарыўная сувязь з працоўным народам і яго нялёгкім існаваннем на роднай зямлі, разуменне імкненняў і мэт простага чалавека вызначылі Коласу кірунак яго асабістага духоўнага развіцця. Адметнае месца ў ім належала народнай мудрасці, узоры якой утрымлівае фальклор – традыцыйная культура беларускага сялянства.

Літаратура

1. *Колас Я.* Збор твораў: у 12-ці т. Мінск: Беларусь, 1961–1964.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5-ці тамах. Т. 3. Мінск, 1979.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ